

lj 28000

1. Računovodska tehnika

pl. vokal sred

☐ Obe tukaj objavljeni računski knjigi sta nastali v sklopu knjig, vođenih po načelih dvojnega knjigovodstva.

mnik

DD 1. Italijanske korenine. Posamezni dokaj razviti elementi dvojnega knjigovodstva so se pojavili že v antiki, pravo dvojno knjigovodstvo pa je moglo nastati šele proti koncu srednjega veka v gospodarsko najrazvitejših severnoitalijanskih mestih. "Kakor je dvojno knjigovodstvo eno izmed znamenj za pojav kapitalizma, tako je tudi kapitalizem nujen pogoj, da bi se čutila potreba po tej metodi" (Melis 1). V poznem srednjem veku (12. do 15. stol.) "znatno porasteta promet in trgovina, poganjajo male obrti, slavi zmagoslavje denarno gospodarstvo, kredit se izredno razširi, menica in drugi kreditni papirji stopajo v ospredje, naraščajo menjalne transakcije, množe se industrijske, bančne in trgovinske družbe, semnji privlačujejo množice trgovcev in bankirjev, prometne zveze postanejo boljše in varnejše, svoj pohod nastopa prava mednarodna trgovina... Med formalnimi faktorji (ki pa niso bili prav vplivni) izstopa uvedba - najprej v Italiji in nato po vsem Zahodu - indijskih (nepravilno - "arabskih") številok po zaslugi Leonarda Filonaccija in njegovega Liber abaci iz leta 1202; te številke so poenostavljale račune in omogočale hitrejša računanja" (2). V gospodarsko močno razviti Flandriji se je sicer pojavilo dvojno knjigovodstvo v začetku 16. stol., ob koncu tega stoletja pa so v trgovskem mestu Antwerpnu komaj začeli uporabljati arabske številke namesto rimskih (3).

Račune upnikov in dolžnikov, njihove obremenitve in razbremenitve, so najprej pisali ~~za vsakega posebej~~ ^{zdržema} tako, da so si vpisi sledili drug za drugim, ~~tem da je bil rezerviran~~ pa je bil prostor za zapis o plačilu (sistem nadrejenih postavk). V 13. stol. ~~pa~~ so v Toskani prvi začeli pisati postavke vštric v dveh kolonah ali na dveh sosednih straneh (sistem nasprotnih postavk). Pri tem se pojavljata izraza dati ("dare") in imeti ("avere") (4). Ta način, omejen na upnike in

Opombe pod ctk

dolžnike, še ni dajal elementov za izračun poslovnega uspeha. V zvezi z nastankom družb in z založništvom so nato uvedli razne druge konte (blagajna, blago, surovine, nepremičnine itd.). Razvilo se je pojmovanje, da podjetje "dolguje" svojemu lastniku ali svojim lastnikom-družabnikom vloženi kapital; kot pravi W. Sombart, dobi podjetje avtonomijo. Začetke takega razvoja opazujejo med 1250 in 1280 ^{prav tako} v Toskani. Z uvedbo novih kontov sta se izraza dare in avere razširila na spremembe na katerem koli kontu. Niso pa pri tem še dosledno uporabljali knjižbe in protiknjižbe, temveč le, če je tako naneslo. Dvojno knjigovodstvo je iz tega nastalo s tem da so vsak podatek dosledno knjižili dvojno in to na način, ki je omogočal po analitični obdelavi izluščiti stanje samega kapitala. ⁽⁵⁾ Prve pojave ^{tako razvitega} dvojnega knjigovodstva ugotavlja Melis v Toskani, in to v prvi polovici 14. stoletja. ⁽⁶⁾

Najbolj pogosto so v sistemu dvojnega knjigovodstva uporabljali te tri knjige: (1) Velika knjiga (libro grande, libro maestro ali libro maggiore itd.), ~~ki~~ je ^{praviloma} vsebovala vse konte. Če je bilo teh knjig zaradi številnosti kontov več, so jih označevali s številkami, črkami ali barvami. (2) Skrivna ali obračunska knjiga (libro segreto, libro della ragione). Uporabljale so jo le družbe za prikaz udeležbe posameznih družbenikov. (3) Knjiga dohodkov in ~~stroškov~~ stroškov (blagajniška knjiga). Vodili so jo posebej, če blagajna ni imela lastnega konta v glavni knjigi. Poznali so še več drugih knjig. ⁽⁷⁾

S pravkar povzetim Melisovim prikazom razvoja dvojnega računovodstva so Benetke izgubile prvenstvo pri iznajdi sistema, ki so ji ^{ga} nekateri pripisovali. Nekaj pa jim je vendarle ostalo: Nekje v 14. stoletju se je tam pojavil ^{žurnal ali} dnevnik (zornal, giornale), povezan s kvadernom (quaderno). V prvega so po časovnem zaporedju vpisovali vse postavke, ob robu pa napisali - vedno po dve - številki kontov, ki so ju ^{nato} s to postavko obremenili oziroma ^(v glavni knjigi) razbremenili. Kvadern pa je vseboval vse konte, med njimi en zbirni ~~konta~~ saldo

konta dolžnikov in upnikov. Naziv beneški način (modo di Vinegia), ki je nastal za dvojno knjigovodstvo ob koncu 14. stoletja, ne dokazuje beneškega izvora samega sistema, temveč označuje obliko ⁽⁸⁾.

Tudi literatura o trgovskem računstvu se je v 15. stol. razvijala zlasti v Benetkah (m.dr. delo Piera Borgi-ja, 1484) ⁽⁹⁾. Prvi traktat o računovodski dokumentaciji je nastal 1494 (avtor: Luca Pacioli) ⁽¹⁰⁾. V tej zvezi naj preskočimo nekaj stoletij in rešimo pozabe podatek o zgodovini znanosti in posebej računovodstva na Slovenskem: V prvi polovici 19. stoletja je bil redni profesor za državno računovodstvo v (tedaj avstrijski) Paviji Janez Fr. Sal. Schnarendorf iz Ljubljane. (Tudi - sicer v Padovi rojeni-padovaški profesor Anton Tonzig utegne biti po očetu Tončič, kar pa je treba šele preveriti ⁽¹¹⁾).

2. Uveljavitev v cesarstvu. V splošnem so nove tehnike hitreje napredovale v Južni Nemčiji kot v hanzeatskih mestih ⁽¹²⁾. V 16. stoletju so se pojavili že številni priročniki za računovodstvo v nemškem jeziku. Kot avtor se omenja npr. Dunajčan Heinrich Schreiber/Henricus Scriptor = Grammaticus, katerega delo je bilo objavljeno 1518 in 1523. Beneško obliko je obdelal Fuggerjev računovodja Matthäus Schwarz itd. ⁽¹³⁾ - Eden prvih, ki so obravnavali zgodovino računovodstva v Nemčiji, je bil graški pravni zgodovinar (po očetu doma iz okolice Ribnice na Dolenjskem) Arnold Luschin v. Ebengreuth ⁽¹⁴⁾.

Ko je nastala RKMZ, v slovenski soseščini še ni bila v splošni rabi oblika kontov z debetnimi postavkami na levi in kreditnimi na desni. V trgovski knjigi trgovca Funcka iz Dunajskega Novega Mesta, ki je nastala približno v istem času kot RKMZ - začeli so jo voditi leta 1516 - so poslovni dogodki knjiženi po kronološkem zaporedju drug pod drugim, kreditnim vknjižbam za posameznega poslovnega partnerja so sledile debetne in obratno. Če je bil promet večji, so knjižene postavke od časa do časa obračunali in ugotovili saldo ⁽¹⁵⁾. Funckovo

knjigovodstvo torej še ni poznalo konta, saj je konto tista oblika knjiženja, pri kateri so debetne postavke na eni, ~~kredit~~ kreditne pa na nasprotni strani, kar je popolnejša in preglednejša oblika zapisovanja poslovnih dogodkov^{16/}. Računovodstvo Mospacherja in njegovih zapuščinskih skrbnikov oz. varuhov je bilo vsekakor bolj razvito kot Funckovo.

Za "dati" in "imeti" sta se v nemščini uveljavila izraza "soll geben" in "soll haben". Ohranila sta se v skrženi obliki "soll" in "haben" v južni Nemčiji, Šviči in Avstriji. V severni Nemčiji sta prišla bolj v rabo izraza "debet" in "kredit"^{17/}. Izraza "sol geben" in "sol haben" je uporabljal tudi judenburški trgovec Körbler v žurnalu (memorialu) iz prve polovice 16. stoletja^{18/}. V knjigah trgovca Funcka iz Dunajskega Novega Mesta srečujemo drugačno terminologijo. Knjiženje debetnih postavk se začenjajo s "tuet mier", knjiženje kreditnih postavk z "dedit mier". Verjetno gre za starejšo terminologijo, preden so na nemškem jezikovnem ozemlju prevzeli dvojno knjigovodstvo po beneškem načinu.

3. Računovodski sistem Mospacherja in njegovih zapuščinskih skrbnikov oz. varuhov otrok. RKMZ so zapuščinski skrbniki oz. varuhi otrok nastavili kot novo glavno knjigo, v katero so vnesli odprte postavke iz zapustnikove glavne knjige, vodene očitno že po načelih dvojnega knjigovodstva. Tako knjigo je sam Mospacher začel voditi najpozneje leta 1507. V RKMZ haletimo v posameznih ~~v~~knjižbah takele zapise: "schuldig gewest an einer raythung inn dem grossen buech am 78 blatt", "so sy schuldig peleyben inn dem grossen puech am platt 101", "ist inn dem grossen buech am 42 blatt abthann worden vnn d alher vbertragen pro memory." Na veliko knjigo ("grosses buech") se sklicujejo zlasti številna knjiženja prenosov saldov dolžnikov, ki so v oni knjigi ostali neizravnani. Pod veliko knjigo moramo brez dvoma razumeti glavno knjigo, v kateri so bili zbrani vsi konti zapustnikovega računovodstva.

Poleg prenosov iz glavne knjige so pisci RKMZ vanjo vnašali tudi finančne rezultate svojega poslovanja, kar se naj-

bolj otipljivo kaže v tem, da so sprva izkazovali tudi promet blagajn oziroma štacune. Kmalu pa so opustili vodenje firme in so se omejili le še na izterjavo zapustnikovih terjatev. S tem je knjiga dobila prevladujoči značaj saldakonta.

Tako moremo konte v RKMZ razdeliti na dve vrsti. Najprej so tisti s prometom; poleg morebitnega prenosa salda iz glavne knjige so na kontih debetna in kreditna knjiženja poslovnih dogodkov, nastalih na Mospacherjevi zapuščini. Najbolj številni pa so v knjigi konti dolžnikov, ki so po večini ostali brez vsakega prometa in vsebujejo le knjižbo s prenosom debetnega salda iz "velik^e knjige". Razen enega konta so vsi osebni, t.j. glase se na ime fizične ali izjemoma pravne osebe; edini neosebni konto je konto "skrinja" (cto 28; die truehln); izraz je pomenil tudi glavno blagajno. Ta konto, katerega značaj pa v tej knjigi ni jasen, ima le kreditna knjiženja.

9/10 28ac
 V skladu s splošnimi načeli dvojnega knjigovodstva so na levi knjižene debetne postavke, na desni kreditne. Gledano s stališča tistega, po komer se konto imenuje, so na levi strani njegovi prejemki, ki ga torej bremene (lat. debet - dolguje, nem. soll geben). Na desni so njegova plačila oz. terjatve, skratka razbremenile postavke (lat. credit - terja, nem. soll haben). Leva stran je torej z gledišča tistega, po katerem se imenuje, debetna, desna pa kreditna stran. Gledano s stališča imetnika knjige, v našem primeru torej zapuščine, so na levi izdatki oz. terjatve, na desni dohodki ali dolgovi. Vsaka plat konta zavzema stran lista v knjigi.

V RKMZ je nekaj kontov, na katerih so debetne knjižbe na desni in kreditna na levi strani. Tudi na kontu "skrinje" so knjiženja "soll haben" na levi strani. Te maloštevilna primere smemo brez dvoma imeti za pomote, ki jih je zagrešil pisec zadevna^e knjižbe.

Oblika knjiženja na kontih je enotna. V prvi vrstici so najprej napisali datum; leto, dan v mesecu in mesec. Včasih so navedli leto na koncu. Le izjemoma so datumi označeni z imeni svetnikov ali praznikov, kakršna je bila splošna navada

v srednjem veku. Tudi v tem se RKMZ razlikuje od knjig trgovca Funčka iz Dunajskega Novega mesta, v kateri so vsi datumi označeni še na stari, srednjeveški način. Ni pa v RKMZ datumov na večini kontov, ki so ostali brez prometa, torej pri tistih, kjer je bil le debetni saldo prenesen iz glavne knjige. Pri knjiženju tega prenosa je bil na približno ^{prvih} p~~et~~desetih kontih naveden datum ali vsaj leto, za katerega je veljalo knjiženo stanje (saldo, ostanek), npr. "so er schuld^wig beleibt pro ressto sino 9 julj im 1520 wie in dem grossen buech". Več kot dvesto nadaljnjih kontov te vrste pa nima nikake časovne označbe; knjigovodja si je s skrajšanjem vknjižbe pač olajšal delo tako, da se je skliceval le na dolg v "veliki knjigi", npr. cto 147: "so er schuldig beleibt innhaltt des grossenn bwech".

Z datumi pričenjajo skoraj redno tudi posamezna knjiženja na kontih s prometom, so pa seveda tudi primeri, da se več knjiženih postavk sklicuje na isti datum.

Za datumom sledi na kontih omemba Ljubljane kot kraja, kjer je bil izvršen vpis.

V drugi vrstici knjiženja na kontu je ime poslovnega ~~partnerja~~ ^{partnerja} - dolžnika ali upnika, mnogokrat tudi njegov poklic, kraj bivanja ali natančnejši ljubljanski naslov (označba ulice, trga, predmestja). So pa tudi zelo številni konti, na katerih partnerjevo bivališče ni označeno. V nekaterih primerih je bilo moč ugotoviti, da gre za osebo, ki je živela v Ljubljani; v nekaterih drugih primerih ostaja bivališče neznano.

Imenu poslovnega partnerja sledi besedilo vknjižbe. Drugače ^{kot} v poznejšem knjigovodstvu je bilo besedilo vknjižb navadno precej obširno. Pri blagovnih kupčijah so navedli pogosto ne le količine in cene za enoto, temveč tudi kake ne bistvene lastnosti ali okoliščine, npr. kdo je blago izročil ali prevzel. Pri knjiženju gotovinskih plačil so včasih omenjene navzoče osebe. V nekaterih primerih so podrobno vpisani razni posli, ki so bili v zvezi z zapuščino. Zlasti so tako ravnali pri poslih z zadolžnicami, ki jih je Mospacher izročil svojim upnikom, ali pa če so varuhi poravnali

obveznosti zapuščine z zadolžnicami njenih dolžnikov (npr. konti 27, 49, 76). Podobno so zapisani pogoji, dogovorjeni ob prodaji zastavljenega zemljišča (cto 50). Tako so zapiski v trgovski knjigi delno nadomeščali korespondenco in pogodbene listine.

Besedilo pušča na desni ~~strani~~ prostor, v katerem sta načrtana dva stolpca za vpisovanje zneskov, praviloma v goldinarjih in krajcarjih. Na ta način so bile ~~knjižbe~~ pregledne in je bilo olajšano seštevanje postavk. Zneski v stolpcih kakor tudi druga številkas^o dosledno zapisani v "arabskih" številkah. Rimske številke so uporabljene le izjemoma pri denarⁿih zneskih, navedenih med besedilom posamezne ~~knjižbe~~ (npr. cto 27).

Knjigovodje so za označbo obeh plati uporabljali običajno nemško terminološko označbo "soll geben" in "soll haben". Med drugimi knjigovodskimi izrazi pa je precej takih, ki so očitno italijanskega izvora. Izraz "konto" je poznal in uporabljal vsaj eden izmed piscev RKMZ (cto 22: chonnto, chonnth), sicer so za ta pojem uporabljali izraz "reythung" (račun), npr. cto 14: "so er schuldig peleybt so in dem grossen puech am platt 117 zu seiner reythung verschryben stett"; cto 28: "Solich suma gelz findet man in dem grossen puech pey jeren raytung". Uporabljali pa so izraz "reythung" seveda tudi za običajen trgovski račun za prodano blago.

Ponekod, vendar precej redko, zasledimo izraz "saldo" za razliko med zneskoma vknjižb na obeh straneh konta, npr. cto 38: "lawt des grosn puech a carta 102 hab dieselbst den saldo gemacht vnd hier vbertragen". Za saldo je bil včasih uporabljen izraz "ressto" (resst, rest) = ostanek, ali pa so pojem drugače opisali. "Saldo" in "ressto" so tu in tam uporabili kar skupaj, npr. cto 17: "vmb saldo vnnnd ressto aller seiner possten so er Mospacher selligen in dem grossn buch am plat 98 schuldig bleybt des den hierher gestellt" ter tudi cto 27: "vmb resst vnnnd saldo so er dem Mospacher selligen schuldig bleybt". Tudi izraz "ssaldiert" je bil v

v rabi vsaj enkrat (cto 27: "so zwischen innen gewesen ssaldiert").

Pojmi "v breme vpisati", "obremeniti" in "v dobro vpisati", "priznati nekomu" so v RKMZ opisani z "debito vnd credito gemacht" (cto 1). Nekaj krat je bil knjiženi znesek "guett gemacht", torej vpisan v dobro (cto 3, 10). V knjigi sta uporabljena tudi izraza "inuentyren" (inventirati) ter "inuentirung" (inventura).

Razen na vknjižbe v "veliki knjigi" se je eden izmed skrbnikov v nekaj primerih skliceval tudi na knjiženja v memorialu (npr. cto 11: "ist in meinem memoriall"), kar priča, da je poznal in uporabljal ustrezajočo računovodstveno tehniko s terminologijo vred. Memorial (primanota) je drugo ime za že omenjeni dnevnik ali žurnal po "beneškem načinu" in je bil ena izmed bistvenih sestavin sistematičnega računovodstva.

Poleg navedenih splošno razširjenih računovodskih izrazov italijanskega izvora so pisce RKMZ uporabljali še druge italijanske besede. Vknjižbe, ko so jih ^{verjetno} hoteli posebej poudariti, so zaključevali s "pro memory" ali "pro ricordo". Besedo "partida" (partita) so uporabljali za knjižno postavko.

Pri posameznih knjižbah so pripombe kot npr. "laut des... auszugs", "laut der ... reyttung", "laut einer quitung", "nach inhaltt ein schuldtbrieff". Omenja se tudi "spann zettl", kar pomeni dvakraten zapis pogodbe v enakem besedilu na listu papirja, ki je bil potem po nepopisani sredini na poseben način prerezan. Vsak pogodbenik je dobil en del z besedilom pogodbe, po obliki reza pa se je poznalo, da oba dela spadata skupaj. V našem primeru je bila v tej obliki napisana najemna pogodba za hišo, omenjena fol. 11' takole: "vonn dem haus so er vonn vnns auf zins auff genommen hatt darumb 2 geleich lautuntt spann zettlen zwischen vnns auf gerichtt sindtt worden vnd jedenn tayl ein vberantburtt". Če ne vse, so bile vsaj nekatere postavke knjižene na podlagi temeljnic kot listin, ki so se nanašale na trgovski posel, iz katerega je nastala premoženjska sprememba in ki naj bi bil vknjižen.

Za konte z večjim prometom ni zadostovala ena stran knjige. Treba jih je bilo prenašati naprej na drugo stran, ki pa navadno ni bila takoj naslednja, temveč katera koli še dovolj prosta stran. V takih primerih so na koncu ^{polne} strani zapisali, na kateri strani se konto nadaljuje. Prav tako so na začetku nove strani označili, s katere strani je bil konto prenesen. Prenašali pa niso, kot je v novejšem času praksa, seštevek vsake strani ² prenesene, temveč so konto pred prenosom zaključili ali pa prenesli na novo stran le saldo. Na kontu Lenarta Gruberja, ki je imel največ prometa, so bile postavke večkrat seštete in je bil ugotovljen saldo med posameznimi knjižbami, ne da bi bil konto zaključen. Prav ta konto vsebuje številne postavke v zvezi z likvidacijo Mospacherjeve zapuščine, zato so morali varuhi sproti poznati vsakokratno stanje terjatev proti Gruberju.

Konte, ki so bili izravnani, pri katerih je bil torej saldo enak ničli, so praviloma prečrtali. Prečrtanje knjižb je bilo menda tedaj splošna knjigovodska navada. Knjižbe so prečrtali, ko so bili posli, na katere so se nanašale, do ~~1~~ konca izvedeni, v redu zaključeni, terjatve in obveznosti pa poravnane ^{20/}.

Iz gornjega opisa računovodskih tehnik v MKMZ sledijo te glavne ugotovitve: Že sam zapustnik je ^{najpozneje} okrog 1507 vodil glavno ("veliko") knjigo kot bistveni del dvojnega knjigovodstva. Tudi dokumentacija o likvidaciji zapuščine je bila zastavljena po tej tehniki. Kljub temu, da so bili pri tem udeleženi trgovci bavarskega izvora, so ti v Ljubljani prevzeli tehniko in izrazoslovje "beneškega načina". Uporabljali so v primeri s severno sosesčino dosti bolj napredne tehnike. To pa kaže na vsestransko gospodarsko povezanost in razvitost slovenskega prostora kot pomembnega posrednika v velikih evropskih gospodarskih tokovih ob začetku novega veka.

4. Računovodski sistem družbe Kisl-Weilhamer. Ohranjeni odlomek je del memoriala (primanote, žurnala), torej trgovske knjige, v katero so po kronološkem zaporedju vpisovali poslovne dogodke. Iz memoriala so prenašali^{podatke} na ustrezne konte v glavni knjigi, in sicer enako vsoto na debetni in na kreditni strani. (Od te vrste žurnala-memoriala je treba razločevati blagajniški dnevnik-žurnal, ki je bil namenjen le gotovinskemu prometu.) Pri vpisu v memorial je treba navesti oba konta ali -redkeje - vse konte: tiste, ki jih je treba obremeniti ter tiste, ki jim je vpis v dobro. Navedba teh kontov v žurnalu ima lahko obliko imena, strani ali - v novejšem času - številke po kontnem planu.

Kisl-Weilhamerjev memorial vsebuje takó gotovinske kot tudi negotovinske poslovne dogodke. Vpisi v memorial kažejo, da je trgovska družba imela sistematično vodeno dvojno knjigovodstvo. Poleg kontov družabnikov in poslovnih partnerjev se omenjajo tudi: račun stroškov (spesa) in račun prodajalne (statzen, po beneškem la stazzon oz. ital. stazzone, izviraajočega iz lat. statio), štacune.

Pri knjiženju se uporabljata izraza "soll geben" in "soll habn", vendar ne v vseh primerih. Včasih je naveden izraz le za obremenitev ali za odobritev, manjka pa izraz za nasprotno knjižbo. V nekaterih primerih pa manjka sploh vsak izraz za obremenitev ali odobritev in je treba iz besedila knjižbe ugotoviti, kateri konto so naj bi vseboval obremenitev in kateremu naj bi veljala nasprotna knjižba. Pravila, da je treba najprej navesti debetni in nato kreditni konto, se pisec memoriala ni držal.

Knjiženi zneski so zapisani ob desnem, sicer prostem robu strani, tako da so knjižbe zelo pregledne. Ob levem, tudi razčviranem, toda ožjem robu, so zapisane številke, ki pomenijo stran ustrezajočih kontov v glavni knjigi, tako na debetni kot na kreditni strani. To dokazujejo tudi zaznamki "buch C" nad nekaterimi številkami.

Vse knjižbe v odlomku memoriala so prečrtane. Glede na te-

danje navade v računovodstvu to lahko pomeni, da je bil knjiženi posel izveden in v redu likvidiran, v našem memorialu pa verjetneje le, da je bil preknjižen v glavno knjigo.

Čeprav nam je ohranjen le fragment, že ta dokazuje visoko stopnjo, ki jo je računovodstvo v Ljubljani doseglo v prvi polovici 16. stoletja, še posebej za dokumentiranje dokaj zapletenih notranjih razmerij v trgovinski družbi. (21)

6/6 8/8 70 STRANEM
 indeks
 1. F. Melis, Storia della ragioneria, Bologna 1950, 872 strani, Parte I, Cap. IX.

2. Melis, ^{n.d.} ~~o.c.~~ Parte II, Cap. I.

3. ~~XXXXXX~~ J. Kulišer, Splošna gospodarska zgodovina II, Ljubljana 1959, str. 364 sl.

4. Melis, ^{n.d.} ~~o.c.~~ Parte II, Cap. II.

5. Melis, ^{n.d.} ~~o.c.~~ Parte II, Cap. III.

6. Melis, ^{n.d.} ~~o.c.~~ Parte II, Cap. IV.

7. Ibid.

8. Melis, ^{n.d.} ~~o.c.~~ Parte II, Cap. V (zlasti str. 533-535).

9. Melis, ^{n.d.} ~~o.c.~~ Parte II, Cap. VIII.

10. Melis, ⁿ ~~o.c.~~ Parte III, Cap. I in II. Paciolijev traktat "Arte della scrittura doppia" je obravnaval zlasti ~~xxx~~ glavne trgovske knjige; ^{posebej} memorial ~~XXXXXXXXXX~~ glavno knjigo. Gl. tudi Kulišer (kot v op. 3).

11. Melis, ⁿ ~~o.c.~~ Parte IV, Cap. I in II.

12. W. v. Stromer, Der innovatorische Rückstand der hansischen Wirtschaft, v: Beiträge zur Wirtschaftsgeschichte, Festschrift H. Helbig, Köln-Wien 1976, str. 209.

13. Melis, ⁿ ~~o.c.~~ v pogl. Bibliografija.

14. A. Luschin v. Ebengreuth, Zur Geschichte der Handlungsbücher in Deutschland, Bank-Archiv, Zeitschr. f. Bank- und Börsenwesen IX/1909. Razprava ^{nam} ~~ni~~ ob oddaji tega rokopisa v tisk ni dostopna.

15. ~~XXX~~ Pickl, Das Geschäftsbuch, str. 63.

16. F. Leitner, Die doppelte kaufmännische Buchhaltung, Berlin-Leipzig⁴ 1920, str. 37.

17. Leitner, ⁿ ~~o.c.~~ str. 41.

18. Tremel, Das Handelsbuch des Judenburger Kaufmannes Clemens Körbler 1526-1548. Beiträge zur Erforschung steirischer Geschichtsquellen XLVII. Heft (Neue Folge IV. Heft), Graz 1960.

19. Pickl, Geschäftsbuch, str. 99. - Tremel (kot v op. 18), str. XVIII.

potpisan Stari Remus
 Razpisovalnica
 = razpisno

20. ²⁰ Pickl, Geschäftsbuch, str. 64 sl. - Tremel (kot v op. 18), str. XX.
21. ²¹ ~~Kulišer, B. d. str. 364.~~ K zgodovini računovodstva v Nemčiji prim. zlasti tudi F. Bastian, Das Runtingerbuch I (kot v Uvodu), 200-396.

lg 1800

2. Izračun valutnih tabel, analiza valutnih razmer za prvo polovico 16. stoletja

10^{1/2} uresel sed

mnk
7 nastankom

Uvod

sv. uresel v levo

Ohranjeni ljubljanski trgovski knjigi sta dragocena vira tudi za spoznavanje denarnih razmer v slovenskih deželah ob začetku in ~~prvi polovici~~ proti sredi 16. stoletja. Ta doba je za razjasnitev nekaterih ključnih vprašanj o razvoju slovenskega gospodarstva posebno zanimiva, pri tem pa še razmeroma zelo malo pojasnjena.

Doslej vemo, da je v tem času vladala posebno na Kranjskem in Primorskem velika zmešnjava različnih kovancev, pri tem pa tudi zmešnjava različnih računskih sistemov, ki so se le postopoma in po različnih kolebanjih uskladili drug z drugim. Končna uskladitev je privedla v drugi polovici 16. stoletja do nastanka takoimeno vane kranjske veljave. Situacija ob nastanku kranjske veljave, s katero se je določilo razmerje med beneškimi in avstrijskimi kovanci in računskimi sistemi, je kolikor toliko znana. ¹⁾ Prav tako je gotovo, da kranjska veljava ni nastala čez noč, temveč da je imela svoje vzroke v mnogo starejših, verjetno večstoletnih posebnostih valutnih razmer na Slovenskem. Od teh posebnosti pa poznamo le nekatere skoraj nepovezane drobce, iz katerih moremo te posebnosti zaslutiti, ne vemo pa še globljih vzročnih zvez. Vemo, da je bilo v Sloveniji marsikaj drugače kot v drugih pokrajinah, toda nejasno nam je, kateri kovanci so pri tem bili v obtoku in kakšne relacije med njimi so bile odločilne. Sicer ne prvo, toda zelo po-

Opombe pod. crt

membno in za spoznavanje gospodarske zgodovine Slovenije posebno zanimivo, za valutno zgodovino pa ključno obdobje so leta okrog velikega slovenskega punta 1515. To so leta, v katerih so se na Slovenskem uveljavljale Maksimiljanove valutne reforme, pri čemer je moral dobiti denar, ki je krožil na Slovenskem, svojo relacijo do novih avstrijskih računskih sistemov. Mospacherjeva računska knjiga je ohranjena prav iz teh let. Zato nam ta knjiga, ki nam pove, kakšne so bile v praksi denarne razmere na Slovenskem, ^{daje} nudi priložnost, da podrobneje analiziramo denarne razmere v tem času.

Stanovske pritožbe iz teh let ⁽²⁾ govore o velikih zmešnjavah, ki so ^{Edes} vladale ~~na tem času~~ v denarstvu slovenskih dežel. Računska knjiga Mospacherjeve zapuščine dokazuje, da te pritožbe niso bile brez podlage. Ko je Mospacher leta 1516 ^{plačal} ~~plačal~~ deželnemu glavarju in vicedomu prisilno posojilo v višini 200 goldinarjev v zlatu, se je pri izplačevanju ~~u~~štrel. Posojilo je namreč plačal v ogrskih kovancih in je pri tem dal 5 goldinarjev 48 krajcarjev preveč. ~~U~~štrel se je torej na svojo škodo za vrednost poldrugega voliča. Če se je to zgodilo verziranemu trgovcu, je tem bolj očitno, kakšne težave so morale hiti v denarnem prometu med ljudmi, ki so ga bili manj vajeni. (cto 76) ~~Andrej Arbanec~~ ^{pl} v kontu mestnega pisarja je navedeno, da je ta za 15 krajcarjev dobil 100 računskih denaričev. Ta vrednost pa ne ustreza nobenemu izmed nam znanih denaričev, ki so bili kot denar v obtoku. Verjetno je šlo za računске ploščice, ki so jih uporabljali kot pripomoček za izračunavanje vrednosti različnih kovancev in njihove vsote. - Tudi taki pripomočki pa niso

Gov. grad, 15. 8. 86.

Dragi Božo,

prosim, da meses pismo čim prej
v Fiskarno T. Tomšič.

Prej morde preveri se:

nr. 137. Ali ni Klinkhansl (cto 226) bolj
rejedno kajerno ime?

nr. 157/~~158~~ kako je v Krušniški pusti pri
RKKW do strani 146/117 namensko
pismo 110/111? Kaj je prav?

Sicer je v Fiskarno (oktalo 110/111 (nr. 37)).

Lepe pozdrave!

Sergij

PRAV